

Mısır Devrimi Sözlüğü

İsmail Numan TELCİ, İstanbul: Açılım Kitap, 2013, ss.352

Değerlendiren: Cihan Tuna

Ortadoğu’da ve Kuzey Afrika’da zincirleme olarak 2010 yılında başlayan ve Arap Baharı olarak tarihe geçen ayaklanmalar ile birçok ülkede rejim değişikliği gerçekleşmiş veya kısmi değişimler meydana gelmiştir. Arap Baharı sürecinde protestoların yaşandığı bu ülkeler arasında Mısır, Suriye, Tunus, Libya, Yemen, Fas ve Bahreyn bulunmaktadır. Bunların içerisinde Suriye, Fas ve Bahreyn’i sürecin henüz neticelenmemesi ya da değişikliklerin belli bir ölçüde sınırlı kalması nedeniyle ayrı tutmak daha doğru olabilir. Arap Baharı’nın uğradığı ülkeler arasında yönetim değişikliklerinin gerçekleştiği ülkeler ise Mısır, Tunus, Libya ve Yemen olmuştur. Her ne kadar Tunus ilk domino taşı ve zincirin ilk halkası olarak nitelendirilse de Arap Baharı’na yönelik analizlerin odak noktası Mısır’dır. Çünkü Mısır gerek gelişme potansiyeli gerek Ortadoğu ülkeleri nezdinde kültürel ve siyasi ağırlığı bakımından bölgede tek bir ülkeden daha fazla anlam taşımaktadır. Bunun yanında devrimin negatif bir ivmeye kaymasında ve başlangıcından çok farklı bir noktaya doğru hareket etmesinde yine Mısır’ın rolü önem arz etmektedir. Bu bakımdan Arap Baharı’nın genel olarak anlaşılması, Mısır’daki devrimin esaslı bir analiziyle mümkün olabilecektir.

Arap Baharı ya da Arap devrimlerini inceleyen çalışmalara/kitaplara bakıldığı zaman büyük çoğunluğunun konuyu ele alış biçiminin ben-

zer nitelikte olduğu gözlemlenmektedir. Önce Mısır'ın tarihi anlatımı ile başlayan bu tür analizler, siyasal kronoloji biçiminde devam etmekte ve nihayetinde Arap Baharı bağlamında Mısır toplum ve siyasetinin tarihsel anlatisıyla sonlandırılmaktadır.

İsmail Numan Telci'nin kaleme aldığı "Mısır Devrimi Sözlüğü" aynı konuyu ve dönemi işleyen kitaplardan pozitif manada ayrılmaktadır. Bu kitap, Arap Baharı'na ve bunun gerçekleşme sürecine dair kapsamlı bir incelemeden ziyade belirli bir dönemi olayları, aktörleri ile birlikte ele alan bir kitap olarak farklılaşmaktadır. Kitap ana hatlarıyla üç kısımda incelenebilir. Yazar ilk olarak devrime giden süreci ve sonrasını genel bir biçimde değerlendirmektedir. İkinci olarak devrim sürecindeki önemli olaylar, aktörler, şehirler, devletler ve kurumlar ile bunların etkileri, duruşları, tepkileri detaylı bir şekilde işlenmiştir. Üçüncü ve son kısım olarak devrim süreci ve devrimden sonra darbeye giden sürece ilişkin yaklaşık üç yıllık kronolojik sırayı vermiştir.

Kitabın birinci kısmında; yazar Mısır'da bu yaşananların bir devrim olduğunu belirtmekte ve tezini Fransa (1789), Çin (1911-12) ve Rusya'daki (1917) devrimler ile karşılaştırıp analiz etmektedir. Özellikle Mısır'daki devrim sonrası gelişmelerin Fransa'daki devrim ile benzeştiğini belirten yazar, Mısır'da devrime öncülük eden aktörler arasında devrim sonrasında yaşanan ayrışmalarla, Fransız devrimi sonrasındaki süreçte devrimci aktörler arasında yaşanan fikir ayrılıkları arasında paralellik kurmaktadır. İki devrim sürecindeki benzerlikler bağlamında Fransa'da olduğu gibi Mısır'da da devrim sonrasında eski rejim kalıntılarının devrimci aktörlerle mücadeleleri yazar tarafından vurgulanan bir başka noktadır.

Telci kitabın ikinci kısmında; siyasal, sosyal, toplumsal, ekonomik olarak devrimde en çok söz edilen ve fazlaca gündeme gelen 50 kavramı ayrı konu başlıkları altında detaylı bir şekilde anlatmıştır (Örneğin; Sosyal medya, Veil Gonim, Kefaya Hareketi, Tahrir Meydanı, Müslüman Kardeşler, ABD, El-Ezher, İsrail Büyükelçiliği'ne Saldırı gibi). Üzerinde çalışıldığında hakkında ayrı kitap yazılabilecek genişlikte olan bu kavramların her biri kitapta "öz" bir biçimde ele alınmıştır. Yazarın kendisinin belirttiği gibi bu kitabın bir amacı da araştırmacıları konu üzerine daha derinlikli çalışmalara sevk etmektir.

Çalışmada Mısır Devrimi, “Hüsnü Mübarek rejiminin artan baskıları nedeniyle yaşanan toplumsal bunalımın bir patlaması” şeklinde tarif edilmektedir. Telci’ye göre özellikle son yıllarda muhaliflere yönelik baskı ve şiddetin artması sonucunda rejime yönelik protesto ve gösterilerin gerçekleşmesi aslında yaklaşmakta olan toplumsal bir patlamanın habercisi idi. Günümüzün gelişmiş teknolojik imkanları ile bir anda yüzbinlerce insanın bir araya gelebilmesini “sosyal medya” etkisi olarak tanımlayana Telci, devrim sürecinde Twitter, facebook gibi sosyal medya platformlarının protestocular tarafından etkin bir biçimde kullanıldığının altını çizmiştir. Yazara göre devrimi gerçekleştiren Mısır halkı sosyal medyayı bir araç olarak kullanmıştır. Yazar, sosyal medyanın bir enstrüman olarak kullanılmasının devrimin daha kolay ve hızlı bir biçimde gerçekleşmesini sağladığını da ifade etmiştir. Telci, kimi batılı analistlerin sosyal medyaya aşırı önem atfederek devrimin gerçekleşmesinde asıl etkeni oynayan halkın rolünü ikinci plana atma çabası içinde olduklarını eleştirerek, devrimin “öznesinin” Mısır halkı olduğunu vurgulamıştır (s.262). Mısırlıların özne oluşuna vurgu yapan ve sosyal medyanın önemini de kabul eden yazar bu durumu şu şekilde anlatmıştır; “Mısır devrimi özellikle son yıllarda iyice örgütlenen ve güçlenen genç aktivistlerin ortaklaşa yürüttükleri ve bu süreçte sosyal medya, internet ve geleneksel kitle iletişim teknolojileri gibi araçları başarılı bir şekilde kullanarak gerçekleştirdikleri bir süreçtir (s.309).

Kitapta devrim sürecindeki sivil toplum hareketlerine de yer veren yazar, Kefaya (Yeter) Hareketi, 6 Nisan Gençlik Hareketi, Devrimci Sosyalistler, Değişim İçin Ulusal Birlik gibi aktörlerin nasıl roller oynadığını incelemiştir. Devrim sürecinde başat rol oynayan bu hareketlerin demokratik reformlar yapılması çağrısına Mübarek yönetiminin sert ve şiddetli cevap verdiğini anlatan Telci, çıkan çatışmaların devrim hareketini korkutmak yerine daha da güçlendirdiğini vurgulamıştır. Kahire, İskenderiye, İsmailiye, Mahalle El-Kübra, Port Said ve Süveyş şehirlerinde protestocuların sosyal medya aracılığıyla organize olarak Hüsnü Mübarek’i 18 gün gibi kısa bir sürede istifaya zorlamaları da çalışmada detaylandırılmaktadır.

25 Ocak Devrimi, Müslüman Kardeşler ve diğer muhalif hareketler üzerindeki baskıların en yoğun olduğu bir dönemde patlak verdi. Bu süreçte İhvan liderliği önceki acı tecrübelerinin etkisiyle aktif bir rol oynama konusunda aceleci davranmamıştır. Nitekim Mübarek rejiminin baskısı önceki yıllarda İhvan’ı önemli derecede yıpratmıştır. Telci’nin burada altını

çizdiği nokta hareketin protestolara katılmasının devrime İslami bir kalkışma algısı yükleyebileceği ihtimalinden dolayı hem Müslüman Kardeşler hem de Seleflerin ilk etapta arka planda yer almalarıdır (s.221 - 222).

Mısır devriminin bireysel düzeyde “lidersiz” bir sürecin eseri olduğunu belirten İsmail Numan Telci’ye göre bazı aktörler birey olarak ön plana çıkmayı başarmıştır. Bu aktörler arasında en önemlilerinden sayılabilecek kişi olan Vael Gonim’in adına açılan ve kısa bir sürede 100 bin kişiden destek alan Facebook sayfası ile devrim sürecindeki lider ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Teklifi reddeden Gonim, Dream TV’ye verdiği olduğu mülakatta devrimin lidersiz olduğunu ve tüm Mısırlıların bu devrimin bir parçası olduğunu belirtmiştir.

Mısır Devrimi Sözlüğü, dış aktörlerin Mübarek’in devrilişi sürecinde ne tür roller oynadığı konusuna da açıklık getirmeye çalışmıştır. Arap devrimleri ile bölgedeki Batı yanlısı hükümetlerin değişme ihtimali özellikle bölgeye dair uzun vadeli projeksiyonları olan Batılı aktörler için kabul edilebilir bir durum değildi. Bu bölge dışı aktörler her ne kadar devrimlere hazırlıksız yakalandıysalar da devamında süreçleri kendi çıkarları doğrultusunda yönetmenin yollarını aramışlardır. Statükonun devamını arzulayan Batı başkentleri devrim sürecinde mevcut rejimleri destekler açıklamalarda bulunmuş, söz konusu hükümetlerden reform yapmalarını “cılız söylemlerle” dile getirmişlerdir. Örneğin, gösterilerin başladığı ilk günlerde Beyaz Saray sözcüsü Robert Gibbs yaptığı açıklamada ABD’nin, Mısır hükümetinin “istikrara” sahip olduğunu düşündüğünü söylemiş, Başkan Obama’nın Hüsnü Mübarek’i reformlar yapması konusunda desteklediğini belirtmiştir. Bu açıklamalara tepki gösteren göstericiler Amerikan yönetiminin devrime yeteri kadar destek çıkmadığına vurgu yapmıştır (s.60). Mübarek’in istifasını açıklamasının ardından Obama yönetimi yeni duruma kendisini adapte ederek devrimi övücü söylemlerde bulunmuştur (s.61).

Telci, devrim sonrası süreçte yaşanan gelişmeleri de kapsamlı bir analize tabi tutmuştur. Siyasal gelişmeleri, toplumsal olayları ve ekonomik durumu farklı başlıklar altında inceleyen yazar, özellikle askeri darbeye kadar olan sürecin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Yazara göre devrim sonrası süreçte sandık baz alındığında en karlı çıkan gruplar ülkede uzun yıllar siyasetin dışına itilen İslami hareketlerden Müslüman Kardeşler ve Selefler olmuştur. Hürriyet ve Adalet Partisi ve Nur Partisi’nin parlamento seçim-

lerinden ilk iki parti olarak çıkması bölgede Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt gibi aktörleri rahatsız ederken, uluslararası düzeyde de ABD ve İsrail'i endişelendirmişti. Müslüman Kardeşler iktidarı sayılan bu bölgesel ve uluslararası aktörlerin her biri için farklı nedenlerle “kabul edilemezdi.” Öte yandan Şura Meclisi seçimlerinde de bu partilerin önde çıkmasının ardından Mısır'daki iç muhalefet de iktidarı tamamen kaybedeceğini düşünerek Müslüman Kardeşler karşıtı tutum ve duruşunu katılaştırdı. Ülkedeki İslami siyaset karşıtı cephe dış aktörlerin de desteğini alarak, şiddet kullanılan sokak gösterileri, yargı yoluyla müdahale ve medya kampanyaları gibi siyaset dış faaliyetlere yönelmiştir. Telci'nin bu analizinden çıkarılabilecek önemli bir sonuç devrim sürecinde birlikte hareket grupların devrimin ardından kendi siyasal düşüncüleri gereği fikir ayrılığına düşerek ülkenin yeni siyasal yapısında buna göre pozisyon almaları ve nihayetinde bu ayrılmaların darbeye giden süreci hızlandırmasıdır.

Kitapta detaylandırılan bir başka konu da devrimin Mısır ekonomisine yansımalarıdır. Bu çerçevede yazar “dış yardımlar ve krediler”, “Mısır ekonomisi ve devrimin etkisi” ve “turizm” başlıkları altında ülke ekonomisinin devrim öncesi ve sonrasındaki durumlarına dair analizler ortaya koymuştur. Burada devrim öncesinde kötü olan ekonomik durumun Mısırlıların nasıl zorladığı ve isyana ittiği veriler ışığında anlatılmıştır. Telci'nin devrimin öncelikli nedeni olarak ekonomiyi göstermesi bu bölümleri daha da anlamlı kılmaktadır. Yazara göre Mısırlıların meydanlara getiren en önemli etken ekonomik sıkıntılardır. Gelir eşitsizliği, sosyal harcamalardaki yetersizlik ve düşük milli gelir seviyesi Mısırlıların uzun yıllar boyunca ekonomik dar boğazdan kurtulamamasına neden olmuştur (s.211). Öte yandan devrimin ardından giderek daha kötüye giden ekonomiye en önemli katkı Türkiye, Katar ve Libya gibi ülkelerden gelen dış destekler olmuştur. Dış yardımların detaylı bir bilançosu da yazar tarafından çıkarılmıştır.

Mısır Devrimi Sözlüğü'nün diğer eserlerden farkı, sade ve anlaşılır bir biçimde devrim sürecindeki aktörleri tek tek kronolojik olarak değerlendiren devrimin her yönüyle anlaşılmasını sağlamasındaki başarısıdır. Bu niteliği ile araştırmacılar, uzmanlar, öğrenciler ve siyaset yapımcılar için ciddi bir referans olma özelliğine sahiptir. Devrim çalışmaları bağlamında da ele aldığı 50 madde ile Mısır Devrimi Sözlüğü'nün daha geniş kapsamlı çalışmalara yönlendiren ufuk açıcı bir eser olduğu belirtilmelidir.

Her ne kadar 50 maddeyi incelemiş olsa da Mısır Devrimi Sözlüğü yaşanan yeni gelişmeler dikkate alındığında eksik kalmaktadır. 3 Temmuz 2013'te gerçekleşen askeri darbe devrim sürecine ciddi bir müdahale olurken, devrimin birçok kazanımının kaybedilmesine yol açmıştır. Dolayısıyla bugün itibarıyla bakıldığında askeri darbe ve bunun devrim sürecine etkilerinin kitapta yer almaması eksiklik olarak görülebilir. Bu yüzden askeri darbenin devrimin devamı şeklinde kabul edilirse, kitabın sonraki baskılarında Muhammed Mursi, Temerrud Hareketi, Rabia Meydanı, Abdülfettah El-Sisi ve Öğrenci Protestoları gibi başlıklar incelenebilir. Ayrıca, mevcut bazı konuların da özellikle darbe sürecindeki rolleri nedeniyle genişletilmesi de önerilebilir.